

Kodėl etikai reikia metafizikos?

Noreikaitė, Aistė

Kodėl etikai reikia metafizikos?

Problemos, vol. 96, pp. 8-22, 2019

Vilniaus Universitetas

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694574986001>

DOI: <https://doi.org/10.15388/Problemos.96.1>

Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

Kodėl etikai reikia metafizikos?

Why Ethics Needs Metaphysics?

Aistė Noreikaitė

Vilniaus universiteto, Lituania

noraiste@gmail.com

Problemos, vol. 96, pp. 8-22, 2019

Vilniaus Universitetas

Recepción: 17 Junio 2019

Aprobación: 03 Septiembre 2019

DOI: <https://doi.org/10.15388/Problemos.96.1>

Summary: Straipsnio tikslas – parodyti, kad Ronaldo Dworkino siekis atriboti etiką nuo metafizikos nėra iki galo pagrįstas ir metafizika būdinga net jo paties ginamai autonomiškos etikos pozicijai. Kritikuodamas mąstytojus, kurie siekia etiką pagrįsti jai „išoriškais“ – neutraliais, nevertybiškais – būdais, Dworkinas patį šio „išoriškumo“ etikai siekį sutapatina su metafizika ir siekia parodyti jo klaidingumą. Vis dėlto tokia siaura ir vienpusiška metafizikos samprata jo paties poziciją atveda iki vidinių prieštaravimų. Straipsniu siekiama atskleisti šiuos vidinius prieštaravimus bei parodyti, kad net etikai „vidinė“ pozicija, grindžiama veikėjo ar pirmojo asmens perspektyva, gali būti plėtojama tik drauge svarstant tokias būtent metafizines sąvokas kaip laisvė, orumas ar asmuo.

Keywords: Etika, Metafizika, Ronaldas Dworkinas, Etinis subjektas.

Abstract: The aim of this paper is to show that Ronald Dworkin's objective to isolate ethics from metaphysics is not sufficiently grounded, and a certain metaphysics is inherent even in his own position of autonomous ethics. While opposing those thinkers who seek to ground ethics by finding an external – neutral and non-evaluative – ground, Dworkin identifies this externality to ethics with metaphysics and aims to show its fallibility. However, such a conception of metaphysics seems to be too narrow and one-sided and leads his own position into contradictions. This paper aims to demonstrate these contradictions and to argue that even the position that is inner to ethics and stems from a first-person agent's perspective can only be developed while considering such metaphysical ideas as freedom, dignity, person.

Keywords: Ethics, Metaphysics, Ronald Dworkin, Ethical subject.

„Mums reikia švarios pradžios, naujos revoliucijos“ (Dworkin 2011: 418), – taip amerikiečių filosofas Ronaldas Dworkinas apibendrina moralės filosofijai skirtą veikalą *Teisingumas ežiukams*. Pagrindinis šios revoliucijos tikslas – grąžinti etinį mąstymą prie mums, kaip praktinio gyvenimo veikėjams, būdingos pirmojo asmens žvilgsnio perspektyvos arba, kaip teigia pats mąstytojas, apginti „įprastą požiūrį“ į etiką. Dworkino teigimu, šiuolaikinis etinis mąstymas – tiek filosofijoje, tiek kasdienybėje – labiau linksta į etinius klausimus bei problemas žvelgti „iš šono“, neva neutralaus, nuo paties etinio subjekto nepriklausomo taško. Tokia prieiga tarsi turėtų leisti pakilti virš kontroversiškų, dažnai sunkiai išsprendžiamų vertybinių klausimų bei konfliktų ir suteikti „patikimesnį“, objektyvesnį žinojimą apie etiką – kas tai yra, kaip apie ją mąstyti, kokių būdu rasti teisingus sprendimus ar tiesiog susitaikyti, kad šioje srityje tokie negalimi. Tačiau, Dworkino įsitikinimu, būtent toks atsitraukimas į etikos „išorę“ ir jos pavertimas „iš šono“ tyrinėjamu objektu atima galimybes apmąstyti ir spręsti iš tiesų mums rūpimus etinius, vertybinius klausimus. Šie klausimai laikytini etiniais kaip tik todėl, kad tiesiogiai liečia, formuoja bei kreipia mūsų asmenybes ir gyvenimus. Kitaip tariant, jie yra neatsiejami nuo žvilgsnio „iš vidaus“, pirmojo asmens perspektyvos.

Pasikėsiniama į tokį etinį mąstymą, kuris grindžiamas etinio subjekto žiūros tašku į pasaulį, Dworkinas sieja su mokslinio mąstymo – metodų, principų, sąvokų – intervencija į radikaliai kitokią praktikos sritį. Matydami stiprią mokslų pažangą ir šios pažangos kuriamą gerovę, imame tikėtis, kad analogišką proveržį mokslinis mąstymas galėtų pasiekti ir etikos srityje. Galbūt įmanoma paaiškinti ir imti kontroliuoti psichologinius, neurologinius ar cheminius procesus, vykstančius etinių sprendimų metu; galbūt – rasti kokias nors universalias taisykles ar formules, leidžiančias bet kurioje etinėje situacijoje priimti teisingą sprendimą; o gal įmanoma atrasti amžinus ir nekintamus dėsnius ar tiesas apie tai, kas yra gėris ir blogis. Dworkino įsitikinimu, mokslinis pasaulėvaizdis į etikos sritį patenka ne tik tiesmukai etinius klausimus aiškinant įvairių mokslų teorijomis, tačiau ir šių mokslų metodus, principus ar sąvokas transformuojant į neva etikos pagrindus tyrinėjančią metafiziką. Tai, pasak mąstytojo, yra „totalitarinė metafizika“ (Dworkin 2011: 418), kuri gali reikštis įvairiausiais šiuolaikinės etinės minties pavidalais, tačiau juos visus vienija įsitikinimas, kad „vidinė“, etiniam subjektui būdinga perspektyva yra nepakankama ar nepatikima, bei siekis vienokiu ar kitokiu būdu ją peržengti.

Dworkino sprendimą galima laikyti radikaliu: jis siūlo etikos srityje visiškai atsiriboti nuo bet kokios metafizikos ir pats plėtoja autonomiškos etikos sampratą – tokią, kuri startuoja nuo mūsų, kaip veikėjų, perspektyvos ir visus argumentus vienai ar kitai etinei pozicijai randa šios perspektyvos „viduje“. Žinoma, Dworkinas nėra pirmasis prabilęs apie tokią, vadinamąją pirmojo asmens, perspektyvą. Jos svarbą pabrėžia bei savo etines teorijas ja grindžia ir tokie moralės filosofai kaip Christine Korsgaard (1996) ar Thomas Nagelis (1986), o savo tyrimus šios perspektyvos pagrindais bei bruožais grindžia ir

nemažai įvairesnių filosofijos sričių (etikos, metafizikos, epistemologijos) tyrinėtojų, pavyzdžiui, Christopheris Tollefsenas (2006) bei Katja Crone, kurios pranešimą turėjau galimybę išklausti Miuncheno universiteto organizuotoje konferencijoje „Asmenybės vientisumas: ontologija, subjektyvumas, normatyvumas“ (2019 m. balandžio mėn.).

Šios perspektyvos, liečiančios etikos pagrindų klausimą, svarba imama matyti net ir tokiose praktiškai orientuotose srityse kaip bioetika (Edwards et al. 2014). Nepaisant to, Dworkino pozicija susilaukė itin didelio atgarsio, mat ji drauge su „išoriškumą“ etikai kritikuojančiais argumentais siekia, kaip teigia Matthew H. Krameris (2017: 185–186), perkeisti vieną pamatinių šiandien vyraujančios metaetikos srities bruožų ir įrodyti (su kuo sutinka ir pats Krameris), kad metaetiniai klausimai iš principo yra tie patys normatyviniai, tik žymiai abstraktesni, etiniai klausimai, o ne etikai išoriškos metafizikos ar epistemologijos klausimai¹. Pasak Ronaldo Porto Macedo Jr. (2016: 293), tokia Dworkino pozicija siekia suformuoti apskritai naują paradigmą, kuri liestų ne tik etiką, bet ir Dworkinui ypač artimą teisės bei politikos filosofiją.

Vis dėlto toks radikalus atsiribojimas nuo metafizikos užkerta kelią pamatyti, kad ji neprivalo būti „išoriška“ vertybių sričiai. Dar daugiau, jis iš anksto atmeta galimybę, jog metafizika gali būti svarbi ar net neišvengiama norint suprasti kai kurias etines sąvokas bei principus. Pirmieji į šį Dworkino metafizikos ir vertybių srities atskyrimą sureagavo religijos filosofai, kurie, net ir pritardami Dworkino įvardytos „totalitarinės metafizikos“ kritikai, ėmė ieškoti kitokio metafizikos ir vertybių srities santykio galimybės (Domingo 2013; Jackson 2014). Etikos srityje konkrečiai Dworkinui nukreipti atsakymai dėl alternatyvių metafizikos ir etikos santykio galimybių kol kas nebuvo labai plačiai svarstyti, nors pats metafizikos ir etikos santykio klausimas jau kuris laikas aktyviai keliamas bei svarstomas įvairių etikos mąstytojų². Šiuo straipsniu sieksime žengti šios spragos užpildymo linkme ir parodyti, kad metafizika yra būdinga net ir etikai „vidinei“ pozicijai. Apie šią poziciją ir iš jos įmanoma kalbėti tik atsižvelgiant į tokias metafizinio pobūdžio idėjas kaip laisvė, orumas, asmuo. Etiniai subjektai šias idėjas aptinka kaip formuojančias jų savęs pačių, veiksmo ir visos etikos srities suvokimą. Vengiant tokių idėjų apsvaistymo vien dėl jų metafizinio pobūdžio, paradoksaliai tenka ne apginti etikai „vidinę“ poziciją, o pasilikti jos „išorėje“.

Žvilgsnis iš vidaus arba kodėl Dworkinas gina „įprastą požiūrį“

Kaip teisingai pastebėjo Russas Shaferis-Landau (2010: 479–480) ir Markas Eli Kalderonas (2013: 133), nors didžioji dalis Dworkino kritikos atvirai nukreipta prieš moralinį skepticizmą, pagrindiniai jo argumentai lygiai taip pat liečia net ir pačius tvirčiausius moralinius realistus. Ir nors šie mąstytojai teisūs, kad Dworkinas siekia parodyti pamatinių visos metaetikos prielaidų klaidingumą, net ir jie nepastebi, kad vis dėlto pagrindinį Dworkino kritikos užmojų galima laikyti dar

didesniu. Ši kritika atskleidžia, kad šiuolaikiniam etiniam mąstymui apskritai būdinga tendencija vis dažniau į etinius klausimus žvelgti „iš šono“ ir juos aiškinti vienokiomis ar kitokiomis jai „išoriškomis“ priežastimis bei vis rečiau atsispirti nuo etikai „vidinio“ mūsų pačių, kaip svarstančių ir veikiančių subjektų, suvokimo. Tarkim, filosofas Christopheris B. Kulpas, startuoja su Dworkinui kone identišku tikslu apsvastyti ir geriau suprasti moralę kaip sritį, kuri būdinga mums kaip kasdienio praktinio pasaulio veikėjams. Tačiau net ir su tokiu startu jis lieka tvirtai įsitikinęs ir gina poziciją, jog ši veikėjams įprasta perspektyva visiškai gali būti paaiškinta ir pagrįsta vien metaetika – taigi vien svarstant pačius abstrakčiausius teorinius klausimus apie šios praktikoje aptinkamos moralės pagrindus ir metafizinį statusą (Kulp 2019: 4).

Iš tiesų metaetika yra itin ryškus tokios tendencijos pavyzdys. Kone pagrindinis ją, kaip filosofinę discipliną, apibrėžiantis principas yra siekis „atsitraukti nuo konkrečių vertybinių debatų moralės viduje ir užklausti šiuose debatuose dalyvaujančius požiūrius, prielaidas bei įsitikinimus“ (Sayre-McCord 2012), kitaip tariant, žvelgti į etiką iš neutralios pozicijos kaip į objektą ir, noliečiant vertybinių klausimų, apmąstyti jos sąvokas, prielaidas, pagrindus, metodus. Kita vertus, šis Dworkino pastebimas ir kritikuojamasis „išoriškumas“ būdingas ne tik metaetikai, bet ir mėginimams etiką paaiškinti remiantis kitais mokslais – psichologija, istorija, biologija. Mes galime paaiškinti veiksmus ar net visą moralę kaip vienokių ar kitokių neuronų jungčių, emocijų, istorinių aplinkybių ar evoliucijos padarinių, tačiau toks priežastinis paaiškinimas nepadės subjektui suprasti, ką jis turėtų daryti su jam iškilusiais labai konkrečiais etiniais klausimais bei situacijomis. Joks mokslinis paaiškinimas šio sprendimo priimti nepadės, jį turės padaryti pats subjektas, remdamasis tik tomis etinėmis idėjomis bei įsitikinimais, kuriuos jau turi. Žinoma, galima teigti, kad tam tikri psichologiniai, biologiniai ar medicininiai atradimai praturtina mūsų žinias apie žmogų ir jo galimybes – sąmoningai veikti, spręsti, mąstyti. Tarkim, moksliniai tyrimai rodo, kad glaudžiai su etika susijusio psichologinio *bystander* efekto suvokimas galimai padeda žmonėms jų kasdienėje praktikoje priimti tinkamus etinius sprendimus, pavyzdžiui, suteikti ar bent pasiūlyti pagalbą, jei pastebime, kad kitiems asmenims jos reikia (Schwartz, Gottlieb 1980). Tačiau net ir šio tyrimo autoriai pripažįsta, kad tai įvyksta ne tiek dėl paties efekto kaip fakto suvokimo, kiek todėl, kad jis paskatina persvarstyti normatyvius paties moralinio subjekto įsitikinimus. Svarbu tai, kiek šio psichologinio fakto kontekste persvarstomas bei įsisavinamas *normatyvus* „įsitikinimas, kad mes turėtume [kursyvas – A. N.] padėti kitiems bėdoje“ (Schwartz, Gottlieb 1980: 163, 169). Tą patvirtina ir į empirinės psichologijos bei normatyvios teorijos santykį besigilinančios Reginos A. Rini 2013 metų tyrinėjimas, teigiantis, jog empirinė psichologija gali suteikti mums naujos, iki šiol neturėtos informacijos apie mūsų elgesio tendencijas, bet šios informacijos įvertinimas bei etiškai svarbus inkorporavimas į praktinį mąstymą priklausys jau vien nuo

normatyvaus svarstymo – „tai nėra savaiminis empirinių atradimų rezultatas“ (2013: 257).

Kaip pastebėjo Alvydas Jokubaitis (2014: 40), koncentruodamasis į metaetikos kritiką, Dworkinas nedaug eksplicitiškai analizuoja šio „išoriškumo“ įtaką kasdieniam etiniam mąstymui, tačiau iš tiesų lygiai taip pat „išoriškais“ galime laikyti nemažą dalį, rodos, nieko bendra su mokslu ar filosofija neturinčių, tačiau kasdienybėje aptinkamų ir mūsų etinį pasaulėvaizdį veikiančių įsitikinimų. Pavyzdžiui, pasvarstymai, jog „moralė negali būti objektyvi, nes skirtingais istoriniais laikotarpiais ir skirtinguose pasaulio kraštuose žmonės skirtingai suvokia, kas yra moralu“ arba „pasaulis labai įvairus – kiekvienas turi savo nuomonę apie tai, kas moralu ar nemoralu, todėl nėra tokio dalyko, kaip tiesa moralėje“ teigia moralinį reliatyvizmą ir skepticizmą, tačiau jį bando grįsti pačiai moralei „išoriškais“, istoriniais, geografiniais ir kitokio pobūdžio deskriptyviais faktais. Tad nors pats Dworkinas to neakcentuoja, būtų sunku paneigti, kad „išoriškas“ žvilgsnis į etiką iš filosofinio diskurso jau rado savo kelią į mūsų kasdienybę. Tai leidžia teigti, kad Dworkino kritika etikos „išoriškumui“ siekia žymiai plačiau nei vien moralinis skepticizmas ar filosofinė metaetikos disciplina.

Pats mąstytojas šią „išoriško“ žvilgsnio į etiką tendenciją įvardija „totalitarine metafizika“ ir sieja ją su ekspansiniu moksliniu pasaulėvaizdžiu. Jo teigimu, „modernybės filosofai fizikos metodus pavertė totalitarine metafizika. Jie užgrobė ir okupavo tokias garbingas sąvokas kaip realybė, tiesa, faktas, pagrindas, prasmė, žinojimas ir būtis bei ėmė diktuoti taisykles, pagal kurias visos mąstymo sritys turėtų jomis naudotis“ (Dworkin 2011: 417). Dworkinas neneigia mokslo pasiekimų naudos ir kuriamos gerovės, tačiau problemiškas jam atrodo šio pasaulėvaizdžio skverbimasis į jam svetimą etikos sritį. Mokslo epistemologijos intervencija, šio filosofo manymu, vyksta ne tik etiką tiesmukai grindžiant kokiomis nors mokslinėmis teorijomis, tačiau ir į jos tyrimą integruojant pavienius tyrimo metodus, sąvokas, hierarchijas ar mąstymo modelius, taip pat keičiant ir iš naujo, pagal mokslinį pasaulėvaizdį, apibrėžiant iki tol išskirtinai etiškas, vertybiškas sąvokas. Kodėl šis procesas Dworkinui atrodo problemiškas ir kritikuotinas?

Problema, pasak Dworkino, yra ta, kad radikaliai skiriasi mokslo ir etikos prieigos prie pasaulio būdai. Kaip etiniai subjektai, mes į pasaulį žvelgiame iš pirmojo asmens perspektyvos, kaip aktyvūs praktinio pasaulio veikėjai bei vertintojai, turintys įsitikinimus, svarstantys, sprendžiantys, veikiantys (Dworkin 2011: 9). Tačiau, tyrinėdami ir mėgindami moksliaiškai paaiškinti pasaulį, mes į jį žvelgiame iš šono, kaip neutralūs stebėtojai, fiksuojantys bei analizuojantys objektus, faktus, empirinę medžiagą ir duomenis. Būtent kiek įmanoma labiau neutralus stebėtojo taškas leidžia mums garantuoti mokslinį objektyvumą. Šios abi mums būdingos perspektyvos skiriasi iš pagrindų ir kaip tik todėl suteikia galimybę visiškai skirtingais būdais matyti pasaulį. Mėginant kiek įmanoma labiau „išoriško“ ir neutralaus stebėtojo perspektyvą taikyti etikos srityje, ši perspektyva reikalauja atsisakyti to, kas mus iš principo daro etiniais subjektais. Tokia

prieiga, Dworkino nuomone, tampa metafiziška etikos atžvilgiu. Ji reikalauja peržengti etiniam subjektui būdingą pirmojo asmens perspektyvą, joje randamas vertybines sąvokas, principus, įsitikinimus bei ieškoti „patikimesnių“, lengviau universalizuojamų ar objektyvesnių etikos pagrindų. Ši prieiga etikos tikrumo garantų ieško už normatyvios etikos ribų ir daro prielaidą, kad jį galima užtikrinti vien radus ir įrodžius, jog egzistuoja koks nors neutralus, faktinis ar teorinis etikos objektas – taigi gamtinei analogiška „etikos tikrovė“, kuri nebūtų vertybiška. Toks „išorinis“ žvilgsnis etiką paverčia objektu, leidžia ją aprašyti kaip nuo mūsų atsietai reiškinį, parodyti vienokius ar kitokius priežastinius ryšius, tačiau užkerta kelią suvokti etines sąvokas bei klausimus kaip glaudžiai susietus su mūsų pačių gyvenimais, sprendimais, veiksmais, prasmingai užduoti pamatinį etinį klausimą „Kaip turėtume gyventi?“ bei mėginti į jį atsakyti su visu asmeninės atsakomybės svoriu, o ne vien nagrinėti kaip teorinį ir tiesiogiai mūsų neliečiantį uždavinį.

Kitaip tariant, prioriteto suteikimas tokiai metaprieigai prie etikos kaip galinčiai pateikti patikimesnį žinojimą užkerta kelią galimybei, kad bent dalis tikrovės gali būti pažinta tik specifiskai etikai būdingu būdu – vertybinėmis sąvokomis ir etiniam subjektui būdinga „vidinė“ perspektyva. Pavyzdžiui, kaip pastebėjo Jokubaitis (2014: 40), „išorinis“ žvilgsnis į etiką „reikalauja atmesti bet kokias absoliučias ar į absoliutumą pretenduojančias normas <...>, nors jos yra kasdienės žmonių savivokos dalis“. Pasitelkiant paties Dworkino pavyzdį, „įprastam požiūriui“ akivaizdu, jog „smagintis kankinant kūdikius yra „iš tiesų“, „objektyviai“ blogai“ (2011: 27), tačiau „išorinis“ žvilgsnis šio objektyvumo patvirtinti negali, nes tai – ne mokslinis objektyvumas, o etinio pobūdžio tikrumas. Tokiu būdu, etikos srityje prioritetą teikdami „išoriniam“ žvilgsniui, reikalaujame iš jos tokio objektyvumo, kokio ji net negali suteikti, o kartu prarandame galimybę pažinti ją tokią, kokia yra, bei netenkame pasitikėjimo ta perspektyva, kuri mums būtina norint veikti praktikoje.

Dworkinas aiškiai pagrindžia savo siekį parodyti etikos nepriklausomybę nuo „išoriškos“ metafizikos, apginti jos autonomiją įrodant, jog tai – „savarankiška mąstymo sritis su savitais tyrimo metodais ir pagrįstumo kriterijais“ (2011: 17). Pasak jo, žvelgdami į pasaulį iš etikai „vidinės“ veikėjo perspektyvos, mes aptinkame save svarstančius normatyvius klausimus, bandančius interpretuoti etines sąvokas bei suvokti turimus įsitikinimus, o kartu – ieškančius, kaip šie mūsų įsitikinimai gali padėti priimti sprendimą konkrečioje, veiksmo reikalaujančioje situacijoje. Šį vertybinį mąstymą jis siūlo įsivaizduoti kaip visų turimų ir integraliai susijusių vertybinių sąvokų, įsitikinimų bei juos grindžiančių vertybinių argumentų tinklą, kuriam nereikia jokio išorinio objekto ar kriterijaus tikrumui garantuoti – jis egzistuoja mums veikiant, vertinant, sprendžiant. Galima sakyti, kad plėtodamas tokią etinio mąstymo sampratą Dworkinas siekia grąžinti etikos suvokimą kiek įmanoma arčiau moralinės subjekto savivokos.

Vis dėlto tolesniais argumentais sieksime parodyti, kad, net ir pritariant „išoriško“ žvilgsnio į etiką kritikai, Dworkino siekis drauge atmesti ir bet kokią metafiziką yra pernelyg skubotas. Bandymas ginti

ši „žvilgsnį iš vidaus“ ar, Dworkino teigimu, „įprastą požiūrį“ į etiką net patį Dworkiną atveda iki metafizinio pobūdžio sąvokų – orumo, autentiškumo, laisvės, asmenybės – svarstymo. Vengdamas metafizikos ir neapsvarstydamas galimybes, kad ši gali būti etikai vidinė, Dworkinas yra priverstas vengti šių jo paties poziciją grindžiančių sąvokų svarstymo arba patenka į prieštaravimus.

Teisingumas metafizikai

Visų pirma, kritikuodamas metafiziką kaip ekspansinę prieigą prie etikos, Dworkinas vadovaujasi labai ribota ir vienpuse jos samprata. Metafiziniu jis laiko mąstymą, kuris postuluoja metafizinę tikrovę kaip analogišką fizinei ir kuris neva turėtų padėti rasti nevertybišką, taigi etikai „išorišką“ pagrindą (Dworkin 2011: 9, 417). Pagal paties Dworkino pateikiamą analogiją su mokslu, šis pagrindas galėtų būti etinės dalelės, panašios į atomus; gryniosios racionalios idėjos, kurios primintų Platono eidosus, geometrijos aksiomas ar matematines formules; arba tiesiog moraliniai faktai, dėsniai, struktūros, kurių akivaizdumą pavyktų įrodyti taip pat aiškiai, kaip empirinių faktų bei gamtos dėsnių egzistavimą. Viena vertus, tokią metafizikos sampratą jis formuluoja visų pirma atsižvelgdamas į šiandieninę metaetiką, kur, kaip jau buvo minėta, tiek skeptikai, tiek tvirti realistai savo svarstymus apie galimus metafizinius moralės pagrindus aiškina remdamiesi būtent tokia metafizikos samprata. Pavyzdžiui, reaguodama į Dworkino kritiką ir gindama metaetinę, tvirtam realizmui atstovaujančią poziciją Veronica Rodriguez-Blanco teigia, kad atmetęs metafiziką Dworkinas tiesiog lieka nepajėgus paaiškinti „*kodėl ar kokių pagrindų mes galime kalbėti apie jo ginamą objektyvią moralės tiesą*“ (2012: 824). Mąstytoja leidžia suprasti, kad tokį garantą galėtų suteikti vien įrodyta tvirtų moralinių faktų galimybė ir jokių būdu ne tiesiog normatyvių sąvokų interpretatyvus svarstymas, kurį gina Dworkinas. Jos manymu, norint garantuoti objektyvumą, privalo būti kažkas *už* šių sąvokų, kažkas *už* mūsų, į ką šios sąvokos nurodo. Kitaip tariant, ji grįžta prie tos „totalitarinės metafizikos“, kurios nepagrįstumą siekė parodyti Dworkinas. Kita vertus, nenuostabu, kad, vien tik tokiu būdu apibrėžus metafiziką, ją belieka laikyti mokslo epistemologijos taikymo padariniu ir vienareikšmiškai atmesti kaip neigiančią etikos autonomiją. Pamėginus į tokią Dworkino suformuluotą ir kritikuojamą metafizikos sampratą pažvelgti platesniame šios sąvokos kontekste, ji pasirodo esanti pernelyg ribota, kad leistų taip paprastai atmesti metafizikos sąsają su etika.

Visų pirma, tokia metafizikos samprata iš anksto neigia galimybę, kad kai kurios metafizinės idėjos gali būti būtinos norint suprasti pačią etiką. Kartu ji užkerta kelią suvokti metafiziką kaip tokį mąstymo būdą, kuris gali būti „vidinis“ pačiai etikai ir integraliai su ja susijęs. Filosofijos istorijoje galime rasti ne vieną tokios etikai „vidinės“ metafizikos pavyzdį. Viena Dworkinui artimiausių yra Immanuelio Kanto etika. Nors šis filosofas *Grynojo proto kritikoje* apriboja teorinį protą ir neigia tradicinės metafizikos galimybę, būtent

tokiu apribojimu jis atveria šansą kalbėti apie išskirtinai etikos metafiziką. Empiriniu, moksliniu pažinimu užsiimantis intelektas negali pažinti laisvės, kuri, pasak Kanto, yra etikos pagrindas. Nepaisant to, laisvę mes vis tiek neišvengiamai aptinkame savo mąstyme – kaip idėją, kurią mąstome bei turime „mąstyti visiškai nepriklausomą nuo gamtinio reiškinių savitarpio santykio dėsnių, būtent nuo priežastingumo dėsnių“ (Kantas 1987: 43), taigi kaip tokią, kuri išeina už teorinio proto pažinimo ribų. Teoriniam protui, pasak Kanto, laisvė yra ir visada liks tik savo galimybes pažinti pervertinančio proto iliuzija. Vis dėlto pačiam Kantui ši išvada tampa ne laisvės tyrimo pabaiga, o pradžia – jis atskleidžia, jog neišvengiama ir būtina laisvės idėja yra ne teorinė, bet praktinė. Būtent ji mums atveria galimybę suvokti veiksmą, asmenybę ir visą praktinį pasaulį, kurį kuriame ir kurio dalis esame; dar daugiau – ji tampa paties veiksmo, o kartu ir etikos pagrindu. Iš tiesų veikti – kaip savarankiški ir šį savo savarankiškumą suvokiantys subjektai – mes galime tik darydami prielaidą, kad esame laisvi – taigi, tik vadovaudamiesi praktine laisvės idėja.

Kita vertus, net ir būdama praktine, laisvės idėja nepraranda savo metafizinio pobūdžio. Ji atveria mums galimybę pamatyti tą tikrovės dalį, kurios negalime pažinti jokia kitu būdu. Dar daugiau, ji leidžia šioje tikrovėje veikti bei ją kurti. Iš tiesų veikti galime tik įsisąmoninę savo laisvę. Laisvės idėja leidžia suvokti veiksmo, veikiančio subjekto, gėrio, blogio ir mūsų atsakomybės už juos realumą, net jei jie nėra prieinami teorinio proto pažinimu ir šis realumas neturi galimybės būti patvirtintas teorinio proto metodais ir kriterijais. Tokiu būdu kantiška laisvės idėja tampa ontologinio etikos ir viso praktinio pasaulio pagrindu. Tai reiškia, kad praktinis protas leidžia peržengti teorinio proto pažinimo ribotumą ir išplečia mūsų tikrovės suvokimo ribas. Taigi kantiška laisvės idėja, kaip tik todėl, kad yra praktinė, drauge laikytina ir metafizine.

Toks ontologinis kantiškos laisvės idėjos pobūdis leidžia atkreipti dėmesį ir į Dworkino pozicijos paradoksalumą: nors šis filosofas kryptingai ir užtikrintai vengia metafizikos, vienas pagrindinių jo paties tikslų laikytinas būtent metafiziniu. Dworkinas siekia įrodyti, kad net ir žvelgdami į veiksmo pasaulį iš „įprastam požiūriui“ būdingos pirmojo asmens perspektyvos mes galime neabejoti etinių įsitikinimų bei sprendinių tikrumu – jų pagrįstumui nėra būtinas mokslinis ar metafizinis, taigi etinio subjekto žiūros taškui „išoriškas“, pagrindas. Tačiau toks siekis įrodyti etikos autonomiją yra siekis parodyti, kad etika yra ontologiškai savarankiška sritis – ji yra kitokia, tačiau ne mažiau pagrįsta mūsų tikrovės dalis nei empiriškai įrodomas ar pagrindžiamas gamtos pasaulis. Atmesdamas „išorinio“ pagrindo būtinybę, atribodamas etiką nuo jai „išoriškos“ metafizikos, Dworkinas užsimoja įrodyti, jog net ir be šio „išorinio“ garanto mes galime pagrįstai neabejoti etikos srities tikrumu. Kita vertus, Dworkinas nepripažįsta šio savo užmojo metafiziškumo, nes pačią metafiziką iš anksto apibrėžia vien kaip etikai „išorišką“ ir nulemtą mokslo epistemologijos ekspansijos.

Dar daugiau, šis radikalus atsiribojimas nuo metafizikos skatina jį vengti kelti bei svarstyti metafizinius klausimus, net jei šie esmingai svarbūs visiškam etikos, jos autonomijos ir net „įprasto požiūrio“ suvokimui. Tarkim, nors daugeliu atžvilgių perima reikšmingas Kanto pamokas ir idėjas bei atsakingai seka jo pėdomis, Dworkinas lengva ranka atsisako kalbėti apie laisvę, nes, pasak jo, ši sąvoka ir tema „dažniausiai būna nenaudinga ir kelia sumaištį“ (2011: 222). Ir nors laisvės klausimas tiesiogiai liečia dviejų pagrindinių Dworkino etikos teorijos polių – atsakomybės ir orumo – pagrįstumą, prie šio klausimo jis daugiau negrįžta.

Neobjektiškos asmenybės sampratos paieška

Dworkinas nėra pirmasis mąstytojas, prabilęs apie pirmojo asmens, arba veikėjo, perspektyvos pamatiškumą etikai. Šiuo išeities tašku vadovaujasi ir išsamiai apie jį kalba Aristotelio ir Kanto filosofija besiremianti Korsgaard. Jos teigimu, ši perspektyva yra etikos normatyvumo pagrindas. Tik joje mums autentiškai kyla normatyvūs etiniai klausimai, o etinius reikalavimus suvokiame būtent *kaip reikalavimus* – kaip normatyvią būtinybę, kurią suvokę imame ieškoti jai pagrindo (Korsgaard 1996: 16). Apie šią perspektyvą, kaip mums neišvengiamai būdingą, kalba ir filosofas Nagelis (1986). Pasak filosofo, klausimas dėl šios perspektyvos suderinamumo su mums taip pat būdinga trečiojo asmens arba „stebėtojiška“ perspektyva yra „pati fundamentaliausia problema, liečianti moralės, pažinimo, laisvės, asmens, fizinio ir mentalinio pasaulio santykio suvokimą“ (Nagel 1986: 3). Nepaisant šių ir kai kurių kitų šiuolaikinių mąstytojų teorijų skirtumų, jie visi sutartinai atkreipia dėmesį, jog būtent pirmojo asmens perspektyva įgalina mus pamatyti save ne vien kaip vienokio ar kitokio tyrimo objektus, bet visų pirma kaip save suvokiančius, svarstančius ir veiksmą galinčius inicijuoti asmenis.

Savo atspirties tašku pasirinkdamas etikai „vidinį žvilgsnį“ – žvilgsnį, kuriuo etinius klausimus pasitinka, kelia bei sprendžia visų pirma patys etiniai subjektai, o ne įvairiausių sričių mokslininkai bei filosofai – Dworkinas stoja į vieną gretą su jau minėtais pirmojo asmens perspektyvos šalininkais. Jo įsitikinimu, nei moksliniai, nei metafiziniai, iš trečiojo asmens perspektyvos kylantys bandymai nepadėjo aiškinti moralės ir negali padėti atsakyti į mums rūpimus etinius, vertybinius klausimus. Norėdami iš tiesų bent pamėginti į šiuos klausimus atsakyti, mes visų pirma juos turime kelti bei svarstyti kaip etinius – taigi kaip tokius, su kuriais susiduriame gyvendami savo gyvenimus iš pirmojo asmens perspektyvos. Tik šios etikai „vidinės“ perspektyvos priėmimas gali padėti grąžinti suvokimą, kad etika visų pirma yra ne teorinio tyrinėjimo objektas, o tiesiogiai su mūsų praktika bei mumis kaip asmenimis susijusi veikla.

Dar daugiau, plėtodamas savo poziciją Dworkinas mano pateikęs šios etikai „vidinės“ pozicijos kontūrus ir artikuliuojo, kaip reikėtų mąstyti apie šį „vidinį aš“, kuris sugeba ne tik tyrinėti bei pažinti pasaulį, bet ir apie jį spręsti, vertinti bei jame veikti. Jo įsitikinimu, norint artikuliuoti šią etikai „vidinę“ poziciją užtenka ją apibūdinti

kaip racionalų mūsų turimų etinių įsitikinimų tinklą, formuojantį ir kreipiantį valią kaskart mums priimant kokią nors sprendimą (Dworkin 2011: 107). Esą, pažvelgę iš arčiau į šį „vidinį aš“, aptinkame vertybinio mąstymo procesą, kurio metu mes nuolat interpretuojame ir persvarstome šiame etinio mąstymo tinkle esančius įsitikinimus bei sąvokas mėgindami pasiekti kiek įmanoma didesnę darną ir neprieštarinumą tarp jų ir praktinės situacijos, kurioje esame. Šio proceso metu randami argumentai yra pagrindinis vieno ar kito etinio įsitikinimo pagrindas, kuris turėtų įtikinti mus, jog būtent tas sprendimas yra geriausias esamoje situacijoje, ir paskatinti juo vadovautis veikiant. Kitaip tariant, Dworkino manymu, norint suprasti, kas yra „įprastas požiūris“ ar „vidinis aš“, užtenka jį įsivaizduoti kaip interpretatyvų etinių mąstymą, sudarytą iš nuolat persvarstomų etinių sąvokų, įsitikinimų ir vertybių.

Vis dėlto tokia Dworkino išvada atrodo neatitinkanti jo paties pirminių intencijų – nepaisant nuolat kartojamo reikalavimo netyrinėti etikos „išoriškai“, ši pozicija lieka pernelyg stebėtojiška. Juk jei į šią „vidinę“ poziciją iš tiesų žvelgtume iš pirmojo asmens perspektyvos, joje aptiktume ne vien objektišką įsitikinimų, vertybių, argumentų sumą, kurią galime deskriptyviai aprašyti ir laikyti pažinta. Čia aptiktume ir nuolat aktyvų savojo „aš“ santykį su visais šiais išvardytais dalykais. Aptiktume jo reflektyvų aktyvumą, gebą svarstyti, spręsti, inicijuoti veiksmą. Taip pat – patyrimą to integralaus vienumo, kuris leidžia mums save suvokti kaip savarankiškus asmenis ir peržengia vien analitinį charakterio savybių, turimų patirčių, įsitikinimų ar biografinių faktų išvardijimą. Toks neobjektinis savęs pačių patyrimas yra radikaliai kitokia, bet kartu esminga dalis tiek pirmojo asmens perspektyvos, tiek mūsų praktinės tikrovės suvokime. Tačiau Dworkinui, rodos, būtent šios subjekto pusės ir ieškojusiam, nepavyksta apie ją kalbėti nereduktyviai. Jo piešiama etinio mąstymo samprata šį gyvą ir daugiasluoksnį vidinį etinio subjekto pasaulį paverčia vien racionalistiškai uždara sąmone, kurioje it tyrimo objektus randame įvairiausias vertybes, įsitikinimus ir argumentus. Net kalbėdamas apie „moralinę asmenybę“ ir mėgindamas paaiškinti, kaip ji įgauna jėgą, galinčią išjudinti mūsų valią, Dworkinas (2011: 108) neranda būdo, kaip išvengti deskriptyvumo. Moralinė asmenybė jam taip ir lieka vien asmeninių biografijų padariniu – turimų patirčių, vertybių, įsitikinimų rinkiniu.

Šioje vietoje vėl dar kartą grįžti prie Dworkino paralelės su Kantu. Viena vertus, gindamas etiką „vidinę“ poziciją ir pirmojo asmens perspektyvą Dworkinas seka Kanto pėdomis ir savo teoriją kuria plėtodamas kantiško pobūdžio praktinio proto koncepciją. Kita vertus, jis neįvertina, kad Kanto praktinio proto koncepcijai esmiškai būdinga etikos metafizika. Pats mėgindamas metafizikos išvengti, Dworkinas drauge praranda ir tai, kas Kanto praktinio proto koncepciją darė iš tiesų revoliucinę – radikaliai kitokios, etinės, žiūros į pasaulį galimybę, kuri leidžia suvokti nuo gamtos priežastingumo nepriklausomas idėjas – laisvę, besąlygiškumą, gerį, blogį. Dworkinas ne kartą aiškiai pabrėžia, kad etika yra „savarankiška mąstymo sritis“ (2011: 17), taip leisdamas suprasti bent du dalykus – kad ji

paremta tam tikru racionalumu ir kad šis racionalumas yra praktinis, taigi besiskiriantis nuo to racionalumo, kuriuo vadovaujamės teorinėje veikloje. Šį praktinio racionalumo kitoniškumą jis sieja su etiniam subjektui būdinga pirmojo asmens perspektyva, tačiau tuo ir apsiriboja, o visą tolesnę etinio subjekto sampratą apriboja vien itin racionalistiškai suprastu vertybiniu mąstymu.

Kantas tokią praktinio racionalumo versiją, kokią siūlo Dworkinas, laikytų žingsniu atgal teorinio proto link. Jis, pereidamas nuo teorinio link praktinio proto, ne tik atvėrė naują etiniam subjektui, kaip veikėjui, būdingą perspektyvą, tačiau ir mėgino konceptualizuoti absoliučiai kitokią prieigą prie tikrovės, kurią mums ši perspektyva suteikia. Kantui etinis subjektas yra žymiai daugiau nei vien tik racionali sąmonė, kurioje randame vertybinius įsitikinimus ar argumentus. Laisvė, veiksmas, besąlygiškumas, gėris ar blogis jam nėra idėjos, kurias galime tiesiog apmąstyti ar aprašyti kaip bet kurias teorinio proto idėjas. Jam tai – idėjos, kurios kreipia ir formuoja mūsų praktinę tikrovę bei mus pačius, taigi tokios, kurios reikalauja ir visiškai kitokio žiūros bei suvokimo būdo. Tarkim, laisvės idėja tampa visos mūsų praktinės patirties išeities tašku, leidžiančiu save pačius patirti kaip laisvus, inicijuoti veiksmą, duoti pradžią. Ji leidžia Kantui imti svarstyti apie asmenybę – būtybę, „kuri pavaldi savitiems, būtent jos pačios proto duotiems, gryniesiems praktiniams dėsniams“ (1987: 107). Ši išskirtinė žmogaus geba laisvai spręsti, inicijuoti veiksmą tampa pagrindu Kantui kalbėti apie asmens orumą ir teigti, kad žmogus turi būti traktuojamas vien kaip tikslas savaime, bet ne priemonė. Dworkinas, atsisakęs apmąstyti praktinę laisvės idėją, kaip tą daro Kantas, drauge praranda galimybę paaiškinti iš tiesų etikai „vidinei“ pozicijai būdingą savęs kaip laisvo ir savimonę turinčio asmens patirtį, kuri yra fundamentalus viso mūsų praktinio gyvenimo ir jo paties ginamo „įprasto požiūrio“ pamatas³. Siekdamas pateikti alternatyvą „išoriškam“ požiūriui į etiką, Dworkinas pats nesugeba visiškai atsisakyti „išoriškumo“ ir apmąstyti radikalčiai kitokio žvilgsnio bei tokių metafizinių idėjų kaip asmuo ar laisvė reikalaujančios subjektiškos „vidujybės“.

Etinių principų hierarchija

Dworkino nusistatymas prieš metafiziką atveda jo teoriją į dar vieną vidinį prieštaravimą. Plėtodamas savo etinio mąstymo sampratą, šis filosofas siekia pabrėžti, kad visos šiam mąstymui būdingos sąvokos yra to paties statuso – etikoje nėra metafiziškai pranašesnių sąvokų, neva grindžiančių visas kitas. Vis dėlto detalesnė analizė atskleidžia, kad paties Dworkino teorija pagrįsta tam tikra etinių principų hierarchija: kai kurie etiniai principai, tarkim, orumo ir autentiškumo idėjos, užima struktūriškai fundamentalesnę vietą nei visos kitos. Kita vertus, vengdamas metafizikos, pats autorius šį skirtumą palieka nepaaiškindamas.

Dworkinas gina poziciją, kurią galima įvardyti kaip interpretatyvų normatyvinį mąstymą. Jo įsitikinimu, etinį mąstymą sudaro normatyvių sąvokų, principų, idėjų bei juos grindžiančių argumentų

visuma. Etinis mąstymas vyksta, kai mes apsvairstome ir interpretuojame šias sąvokas, principus bei idėjas, ieškome jiems geriausių argumentų bei siekiame kuo didesnės tarpusavio darnos. Tokią autonomiško normatyvaus mąstymo sampratą Dworkinas plėtoja pabrėždamas jo skirtumą nuo teorinio. Mokslininkai siekia paaiškinti elemento ar fakto esmę aprašydami jo empiriškai fiksuojamas savybes ar sudėtį. O etinis subjektas siekia paaiškinti etinių sąvokų esmę atskleisdamas jų pamatinę normatyvinę prasmę, tačiau tą daro ne išoriškai tyrinėdamas faktinį pasaulį, o interpretuodamas sąvoką kitų vertybinių sąvokų tinkle – ieškodamas, kokia jos samprata geriausiai dera mūsų visų vertybinių įsitikinimų kontekste (Dworkin 2004: 13–14). Galima sutikti su Dworkinu, kad tokia etinio mąstymo samprata iš tiesų aiškiai parodo skirtį tarp deskriptyvių ir normatyvių sąvokų bei paaiškina, kuo etinės sąvokos skiriasi nuo mokslinių. Vis dėlto ši pozicija turi ir reikšmingų trūkumų.

Vieną jų jau buvo įvardiję Bernardas Williamsas ir Jonathanas Allenas. Šių mąstytojų nuomone, tokia interpretacinė etinio mąstymo samprata nepaaiškina jo santykio su realia praktine tikrove. Dworkinas, rodos, palieka beribę galimybę vis iš naujo persvarstyti bei perinterpretuoti etinių sąvokų sampratą be jokių konkrečių apribojimų ir priklausomai tik nuo interpretuojančiojo poreikių bei skonio ar esamos situacijos. Jo pozicija, neturėdama aiškaus ontologinio pagrindo, labiau primena uždaroje sąmonėje žaidžiamą žaidimą žodžiais nei tiesiogiai su realia praktine tikrove susijusių vertybių bei etinių principų svarstymą (Williams 2001: 93–94; Allen 2009: 484). Būtų galima oponuoti šioms mąstytojams ir sakyti, kad Dworkinas numatė tokią problemą ir siekė įvardyti tam tikrus etinio mąstymo kriterijus, kurie nėra priklausomi nuo subjektyvių aplinkybių, skonio ar poreikių. Jo įsitikinimu, svarstydami etinius klausimus mes ne patys pasirenkame, kas yra gėris ar blogis, teisinga ar neteisinga, tačiau svarstydami sąvokas ir ieškodami argumentų atrandame šiuos sprendimus kaip mums patiems normatyvius – taigi kaip esančius virš mūsų subjektyvaus pasirinkimo ir iš mūsų reikalaujančius vienokio ar kitokio veiksmo. Būtent todėl, jo nuomone, kai kuriose situacijose nė vienas sprendimas mums neatrodo tinkamas, nors, jei būtų vien mūsų subjektyvi valia, tiesiog pasirinktume bet kurį iš galimų. Būtent todėl kai kuriuos veiksmus mes suvoksime kaip savęs paties išdavystę (Dworkin 2011: 210) – kaip tokius, kuriuos pasirinkę, matysime juos kaip blogus ir neteisingus, net jei jie bus naudingi kuria nors kita prasme. Ši etikos normatyvumą, kuris peržengia mūsų subjektyvumą, net jei yra glaudžiai susietas su etinio subjekto žiūros į pasaulį tašku, Dworkinas siekia aptarti pasitelkdamas orumo, savigarbos, autentiškumo idėjas, kurios įgauna lemiamą vaidmenį šio filosofo teorijai. Vis dėlto pats Dworkinas šių idėjų reikšmę ir skirtumą nuo kitų vertybių palieka nepaaiškindamas. Jo pozicija, nors ir brėžia aiškią skirtį tarp mokslinių bei etinių sąvokų, lieka nepajėgi paaiškinti reikšmingų skirtumų, kurie egzistuoja tarp pačių etinių sąvokų, net jei būtent šie skirtumai ir leidžia Dworkinui plėtoti autonomiško etinio mąstymo sampratą.

Problema yra ta, kad eksplicitiškai Dworkinas tvirtina, jog visos mums būdingo interpretatyvaus etinio mąstymo sąvokos yra to paties statuso. Vienintelis jų skirtumas gali būti abstraktumo laipsnis, tačiau savo pobūdžiu nė viena jų nėra pranašesnė ar labiau pamatinė už kitą (kaip, tarkim, Kanto teorijoje laisvės idėja yra pamatinė bet kokiam tolesniam etiniam svarstymui). Vis dėlto implicitiškai jo paties ginama etikai „vidinė“ pozicija laikosi ant tokių sąvokų, kurios struktūriškai užima labiau pamatinę vietą nei kitos. Skirtumas tarp tokių etinių principų kaip orumas, autentiškumas, savigarba ir įvairiausių vertybių, kurias galime turėti, nėra vien jų abstraktumo laipsnio skirtumas. Kalbėdamas apie šias idėjas Dworkinas bando artikuliuoti ne vieną ar kitą vertybę, kurią galime pasirinkti turėti arba ne, tačiau visą etinio subjekto asmenybės struktūrą ir jo santykį su jo santykį su praktinį pasaulį formuojančiais principais. Šie principai tampa visą etinį mąstymą ir etinio subjekto moralinę sąrangą struktūruojančiu normatyviu pagrindu. Tarkim, savigarba skatina mus įsisąmoninti mūsų pačių gyvenimo objektyvų vertingumą bei prasmę (Dworkin 2011: 205). Šis principas lemia pačią mūsų gebą vertinti ir vienus dalykus rinktis kaip priimtinius, o kitus atmesti. Be šio principo būtų sunku paaiškinti patį etinio subjekto polinkį apskritai kažką veikti, kažką siekti, kažką kurti ar juolab – jo sugebėjimą kažką atsisakyti ar aukoti. Autentiškumo principu Dworkinas mėgina nusakyti mūsų kaip asmenybių santykį su turimais etiniais įsitikinimais bei iš šio santykio kylantį postūmį veiksmui. Autentiškumas reikalauja iš mūsų „charakterio tvirtumo ir įsipareigojimo standartams bei idealams, kuriuos laikome gerais bei teisingais bei dėl kurių esame pasiruošę veikti“ (Dworkin 2011: 210), kitaip tariant – gyventi nuoširdžiai vadovaujantis tais įsitikinimais, kurie mums atrodo teisingiausi ar net būtini, kartais net nepaisant kainos, kurią už tai gali tekti sumokėti. Be autentiškumo principo mes, kaip etiniai subjektai, prarastume suvokimą, kad mūsų gyvenimas yra būtent mūsų, t. y. kad mes esame atsakingi už tai, kokius sprendimus pasirinksime, kokius veiksmus atliksime ir kokie būsime.

Dworkino (2011: 210) įžvalga, kad kai kuriuos veiksmus, net jei jie mums būtų naudingi ar malonūs, mes suvokiame kaip savęs pačių išdavystę, rodo išskirtinę orumo, savigarbos, autentiškumo vietą etinio subjekto sampratoje. Viena vertus, jie leidžia išvengti subjektyvizmo ir aptikti „vidinės“ perspektyvos objektyvų dėmenį. Suvokimas, kad kai kurie mūsų veiksmai laikytini savęs paties išdavyste, reiškia, kad tam tikri etiniai principai yra nepriklausomi nuo mūsų subjektyvaus pasirinkimo – juos mes aptinkame kaip normatyvius, kartais net besąlygiškus, reikalavimus, o ne savo subjektyvaus pasirinkimo objektus. Galima sakyti, kad būtent šie principai yra išskirtinai etikai būdingo normatyvumo šaltinis. Antra vertus, jie tampa ir ontologiniu etinio subjekto pagrindu. Mes juos aptinkame kaip etinio subjekto gyvenimą ir jo asmenybės struktūruojančias gebas, kaip galimybės sąlygą tokiam praktiniam gyvenimui, kuris būtų tiesiogiai susijęs su „vidine“ subjekto perspektyva, nukreipta į pasaulį. Toks šių principų vaidmuo leidžia

juos laikyti jungtimi tarp etinio subjekto kaip veikėjo, jo savivokos ir išorinio veiksmo pasaulio.

Vis dėlto, būdamas įsitikinęs, kad kitokio statuso šiems principams pripažinimas vestų jį prie metafizikos, o kartu, jo manymu, ir prie „išoriškumo“ etikai, Dworkinas vengia atvirai apmąstyti kitokį šių principų statusą. Net ir pripažįstant orumą kaip vieną svarbiausių vertybių, jam sunkiai sekasi rasti argumentų, kodėl orumas užima tokią centrinę vietą ir juolab kodėl jis yra universalus, taigi būdingas visiems etiniams subjektams, net jei šie to nepripažįsta. Tik priimti su visu savo metafiziniu (bet ne etikai „išorišku“) svoriu šie principai leidžia ne tik postuluoti, bet ir apmąstyti etikai „vidinę“ poziciją, o etinius subjektus suvokti ne vien kaip uždaras racionalias sąmones, bet ir kaip gyvus, vidinius pasaulius turinčius asmenis. Tokios etikai „vidinės“ metafizikos pripažinimas ir apmąstymas galėtų iš tiesų atverti naujos žiūros ir žodyno galimybę bei tapti pirmuoju pozityviu žingsniu į tą etinio mąstymo revoliuciją, kurios Dworkinas ir siekia.

Išvados

Dworkino siekis absoliučiai atriboti etiką nuo metafizikos neatrodo pagrįstas, nes jis vadovaujasi itin vienpusiška ir ribota metafizikos samprata. Iš anksto apibrėždamas metafiziką kaip neišvengiamai etikai „išorišką“ mąstymo būdą, kuris turėtų postuluoti etinę tikrovę kaip analogišką fizinei, jis užkerta kelią ieškoti etikai vidinės ir su ja integraliai susijusios metafizikos sampratos. Dar daugiau, nors Dworkinas bando bet kokia kaina atsiriboti nuo metafizikos, jo paties siekis apginti etikos autonomiją laikytinas metafiziniu. Tai siekis parodyti, kad etika yra ontologiškai savarankiška sritis – tam tikra tikrovės dalis, kuri prieinama būtent iš mums, kaip veikėjams, būdingos pirmojo asmens perspektyvos.

Dworkinas siekia apginti etikai „vidinę“ poziciją, atsispiriančią nuo etiniam subjektui būdingos pirmojo asmens perspektyvos, ir todėl atmeta neva į šį „vidiškumą“ besikėsiančią metafiziką, tačiau paradoksaliai kaip tik dėl tokio metafizikos atmetimo jo paties pozicija lieka pernelyg „išoriška“. Vengdamas metafizikos, Dworkinas vengia svarstyti tokias metafizinio pobūdžio idėjas kaip laisvė ar asmuo, nors jos itin reikšmingos norint pagrįsti jo paties ginamą pirmojo asmens perspektyvą arba etikai „vidinę“ poziciją. Dworkinas etinį subjektą ir jo etinį mąstymą apibūdina objektiškai – kaip įsitikinimų, vertybių bei argumentų sumą ir palieka nepaaiškintą neobjektinį savęs pačių, kaip laisvų, sprendžiančių ir veikiančių etinių subjektų, patirimą. Siekdamas pateikti alternatyvą „išoriškam“ požiūriui į etiką, jis pats nesugeba visiškai atsisakyti „išoriškumo“.

Griežtas metafizikos atmetimas neleidžia Dworkinui paaiškinti bei pagrįsti jo paties mąstyme implicitiškai glūdinčios etinių principų hierarchijos. Tokios etinės idėjos kaip orumas, savigarba, autentiškumas struktūriškai skiriasi nuo kitų vertybių – jos formuoja moralinę asmenybės sąrangą, leidžia svarstyti universalumo ir besąlygiškumo etikoje aspektus. Kitaip tariant, tai nėra vienos iš daugelio vertybių, kurias galime pasirinkti arba atmesti, bet greičiau

tam tikros gebos ar principai, kurie struktūroja mūsų etinę asmenybę bei gyvenimą ir tampa formaliais kriterijais kitoms vertybėms. Tačiau vengdamas metafizinio šių idėjų statuso svarstymo Dworkinas lieka nepajėgus iki galo paaiškinti tokio ontologinio jų vaidmens grindžiant etikai „vidinę“ poziciją.

Literatūra

- Allen, J., 2009. What's the Matter with Monism? *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 12(3): 469–489. <https://doi.org/10.1080/13698230903127945>
- Chappell, T. D. J., 2003. Persons in Time: Metaphysics and Ethics. In: *Time and Ethics: Essays at the Intersection*, ed. H. Dyke H. Dordrecht: Springer, 189–208. https://doi.org/10.1007/978-94-017-3530-8_13
- Cockburn, D., 1990. *Other Human Beings*. London: Palgrave Macmillan.
- Coeckelbergh, M., 2004. *The Metaphysics of Autonomy. The Reconciliation of Ancient and Modern Ideals of the Person*. London: Palgrave Macmillan.
- Domingo, R., 2013. Religion for Hedgehogs? An Argument against the Dworkian Approach to Religious Freedom. *Oxfors Journal of Law and Religion* 2(2): 371–392. <https://doi.org/10.1093/ojlr/rws042>
- Dworkin, R., 2004. Hart's Postscript and the Character of Political Philosophy. *Oxford Journal of Legal Studies* 24(1): 1–37. <https://doi.org/10.1093/ojls/24.1.1>
- Dworkin, R., 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Harvard University Press.
- Edwards, I., Jones, M., Thacker, M., Swisher, L. L., 2014. The Moral Experience of the Patient with Chronic Pain: Bridging the Gap Between First and Third Person Ethics. *Pain Medicine* 15: 364–378. <https://doi.org/10.1111/pme.12306>
- Enoch, D., 2011. *Taking Morality Seriously. A Defense of Robust Realism*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1086/668908>
- Finegan, T., 2015. Dworkin on Equality, Autonomy and Authenticity. *The American Journal of Jurisprudence* 60(2): 143–180. <https://doi.org/10.1093/ajj/auv014>
- Hanin, M., 2013. Ethical Anti-Archimedeanism and Moral Error Theory. *Value Inquiry* 47: 359–374. <https://doi.org/10.1007/s10790-013-9394-9>
- Jackson, T. P., 2014. The Relevance of God: A Reply to Ronald Dworkin. *Journal of Law and Religion* 29(3): 535–546. <https://doi.org/10.1017/jlr.2014.25>
- Jokubaitis, A., 2014. Ronaldo Dworkino filosofinės revoliucijos nesėkmė. *Problemos* 86: 36–43. <https://doi.org/10.15388/problemos.2014.0.3957>
- Kalderon, M. E., 2013. Does Metaethics Rest on a Mistake? *Analysis Reviews* 73(1): 129–138. <https://doi.org/10.1093/analys/ans147>
- Kantas, I., 1987. *Praktinio proto kritika*. Vert. R. Plečkaitis. Vilnius: Mintis.

- Korsgaard, Ch. M., 1996. *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kramer, H. M., 2017. There's Nothing Quasi about Quasi-Realism: Moral Realism as a Moral Doctrine. *Ethics* 21: 185–212. <https://doi.org/10.1007/s10892-017-9247-z>
- Kulp, Ch. B., 2019. *Metaphysics of Morality*. London: Palgrave Macmillan.
- Macedo Jr., R. P., 2016. On How Law Is Not Like Chess – Dworkin and the Theory of Conceptual Types. In: *Democratizing Constitutional Law. Perspectives on Legal Theory and the Legitimacy of Constitutionalism*, ed. T. Bustamante, B. G. Fernandes. Switzerland: Springer International Publishing, 293–324. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28371-5_14
- Nagel, T., 1986. *The View from Nowhere*. New York: Oxford University Press.
- Rini, R. A., 2013. Making Psychology Normatively Significant. *The Journal of Ethics* 17(30): 257–274. <https://doi.org/10.1007/s10892-013-9145-y>
- Rodriguez-Blanco, V., 2012. If You Cannot Help Being Committed to It, then It Exists: A Defence of Robust Normative Realism. *Oxford Journal of Legal Studies* 32(4): 823–841. <https://doi.org/10.1093/ojls/gqs020>
- Sayre-McCord, G., 2012. Metaethics. Prieiga per internetą: <https://plato.stanford.edu/entries/metaethics/> [žiūrėta 2019 m. gegužės 6 d.].
- Schwartz, Sh. H., Gottlieb, A., 1980. Participation in a Bystander Intervention Experiment and Subsequent Everyday Helping: Ethical Considerations. *Journal of Experimental Social Psychology* 16: 161–171. [https://doi.org/10.1016/0022-1031\(80\)90006-2](https://doi.org/10.1016/0022-1031(80)90006-2)
- Seachris, J. W., 2013. The “Sub Specie Aeternitatis” Perspective and Normative Evaluations of Life’s Meaningfulness: A Closer Look. *Ethical Theory and Moral Practice* 16(3): 605–620. <https://doi.org/10.1007/s10677-012-9379-y>
- Shafer-Landau, R., 2010. Truth and Metaethics. The Possibility of Metaethics. *Boston University Law Review* 90: 479–496.
- Spaemann, R., 2000. *Happiness and Benevolence*. Edinburgh: T&T Clark.
- Spaemann, R., 1996. *Persons. The Difference between ‘Someone’ and ‘Something’*. Oxford: Oxford University Press.
- Tollefsen, Ch., 2006. Is Purely First Person Account of Human Action Defensible? *Ethical Theory and Moral Practice* 9: 441–460. <https://doi.org/10.1007/s10677-006-9024-8>
- Williams, B., 2001. Liberalism and Loss. In: *The Legacy of Isaiah Berlin*, eds. Mark Lilla et al. New York: New York Review of Books.

Notes

1 Pirminio atgarsio iš įvairiausių krypčių (klaidos teorijos atstovų, nonkognityvistų, realistų) metaetikos atstovų Dworkinas sulaukė jau iš karto po pirmojo knygos Teisingumas ežiukams pristatymo. Tačiau diskusija dėl didelės dalies jo argumentų tęsiasi bei plėtojasi toliau. Tiesiogiai oponuodami Dworkinui tvirtą moralinį realizmą, taigi ir metafiziką, grindžiančią etiką, gina tokie autoriai kaip Davidas Enochas (2011), Veronica Rodriguez-Blanco (2012).

Tačiau Dworkinas sulaukė ir jį palaikančių bei jo poziciją ginančių ir plėtojančių mąstytojų dėmesio. Tarkim, Markas Haninas (2013) teigia plėtojantis Dworkino poziciją ir ginantis jį nuo Charleso Pigdeno ir Jono Olsono, dviejų klaidos teoretikų, kritikos. Matthew H. Krameris (2017) taip pat teigia plėtojantis metaetikos atžvilgiu kritišką Dworkino poziciją ir išplečiantis jo argumentą dėl archimediško taško etikoje negalimybės.

2 Apskritai metafizikos (ir nebūtinai metaetikos prasme) klausimas gana aktyviai diskutuojamas etikos srityje. Keli paminėtini pavyzdžiai, kurie šį santykį svarsto iš skirtingų perspektyvų ir skirtingais aspektais: Mark Coeckelbergh (2004), Timothy D. J. Chappell (2003), David Cockburn (1990), Robert Spaemann (2000; 1996), Joshua W. Seachris (2013).

3 Dėl itin „plonos“, vien į praktiką ir individo autonomiją suredukuotos asmens sampratos Dworkiną kritikuoja ir filosofas Thomas Finegan (2015). Pasak jo, Dworkinas daro skirtį tarp individualaus asmens vertingumo bei jo gebėjimo būti autonomiškam vertingumo bei vengdamas metafizikos atsisako svarstyti pirmąją ir visą etiką grindžia remdamasis antrąja. Toks Dworkino atsisakymas svarstyti labiau ontologiškai įkrautą asmens sampratą, pasak Finegano, turi neigiamų pasekmių ne tik jo etikos, bet ir teisės bei politikos teorijai.